

Bölüm 5: Dizgi Algoritmaları

Algoritmalar

Dizgi Sıralama Algoritmaları

- Sözlüksel Sıralama (Lexicographic Order)
  - Dizgiler, *alfabetik* sıraya benzer sıralanır.
  - Her karakterin *ASCII* değeri karşılaştırılarak sıralama yapılır.
- Radix Sıralama
  - Karşılaştırmalı olmayan bir tam sayı sıralama algoritmasıdır.
  - Veriler tamsayı anahtarlarına sahiptir.
  - Aynı konumda aynı değeri paylaşan verileri *gruplandırarak* sıralar.
  - Her basamak için ayrı ayrı işlem yapılır.

Dizgi Ayırıştırma (Parsing) Algoritmaları

- Düzenli İfadeler (Regular Expressions)
  - Bir arama örüntüsünü tanımlayan karakter dizisi,
  - Belirli bir örüntüye uyan tüm dizgileri bulmak için kullanılır
- Sonlu Durum Makineleri (Finite State Machines - FSM)
  - Dizgi içindeki örüntüleri tanımak için kullanılan hesaplama modelleri,
  - Belirli bir girdi dizisindeki *geçişlerin* durumlarını izleyen bir otomat,
  - Karmaşık ayırıştırma ve analiz işlemlerinde kullanılır.

Dizgi Düzenleme Mesafesi Algoritmaları

- Levenshtein Mesafesi
  - İki dizgi arasındaki benzerliği ölçen bir metrik,
  - Bir dizgiden diğerine dönüştürmek için gereken minimum tek karakterli *düzenleme sayısı* olarak tanımlanır.
- En Uzun Ortak Alt Dizi (Longest Common Subsequence - LCS)
  - İki dizginin *ortak olan en uzun* alt dizisi,
  - Karakterlerin sıralı olmasını gerektirmez, ancak sıra korunmalıdır.
  - Dizgiler arasındaki benzerlik veya farkı belirlemek için kullanılır.

Dizgi Dönüşüm Algoritmaları

- Sonek Dizisi (Suffix Array)
  - Bir dizginin tüm son eklerinin bir dizisi.
  - Dizgi içindeki alt dizgilerin bir temsili olarak kullanılır.
- Burrows-Wheeler Dönüşümü (BWT)
  - Bir dizginin tersine dönüştürülmesiyle elde edilen yeni bir form,
  - Bzip2 gibi sıkıştırma algoritmaları için ön işlem adımı olarak kullanılır.

String Sorting

Alfabetik Sıralama

- Bir dizi öğeyi (kelimeler, sayılar, vb.) belirli bir düzene göre sıralar.
- Karakterlerin alfabedeki veya sayısal düzende pozisyonlarına dayanır.
- "apple" kelimesi "banana" kelimesinden önce gelir,
  - çünkü "a" harfi "b" harfinden önce gelir.
- 123, 45, 6, 789 gibi rakamlar, soldan sağa doğru sıralanır.

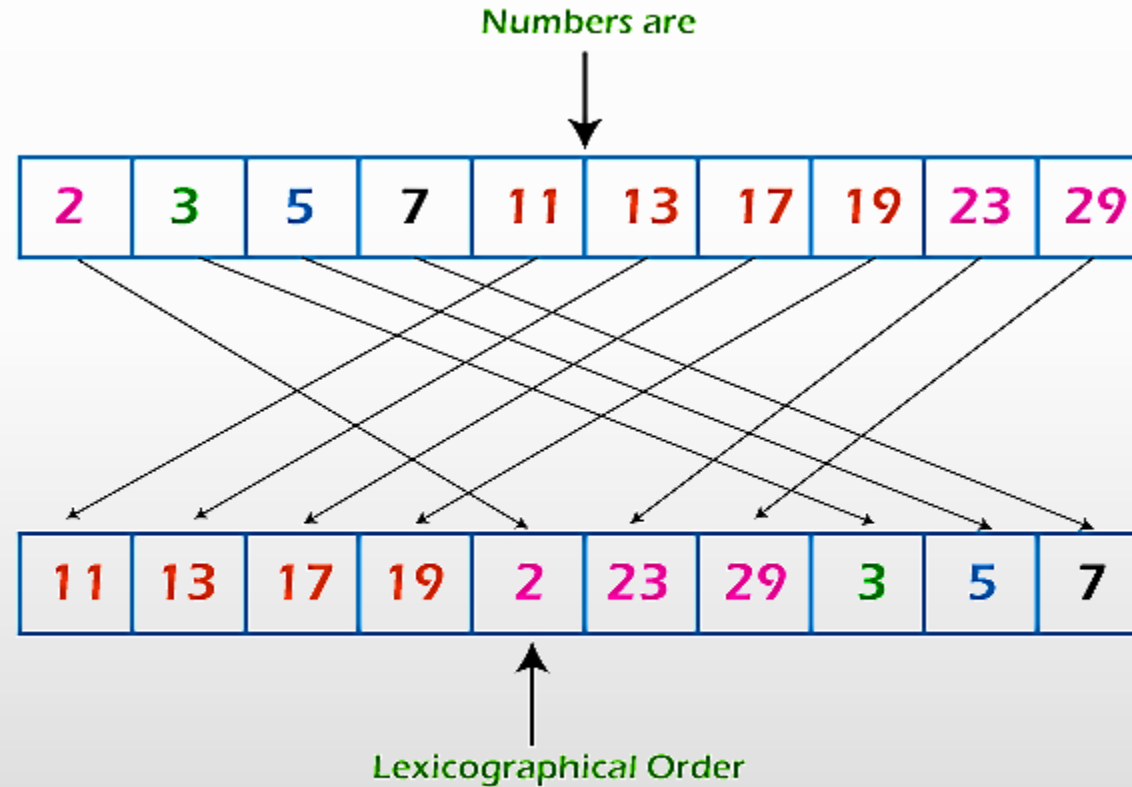

Özellikler

- İlk karakterlerin karşılaştırılmasıyla başlar.
- Eğer ilk karakterler eşitse, bir sonraki karakterlere bakılır.
- Bu işlem öğelerin tamamı karşılaştırılana kadar devam eder.

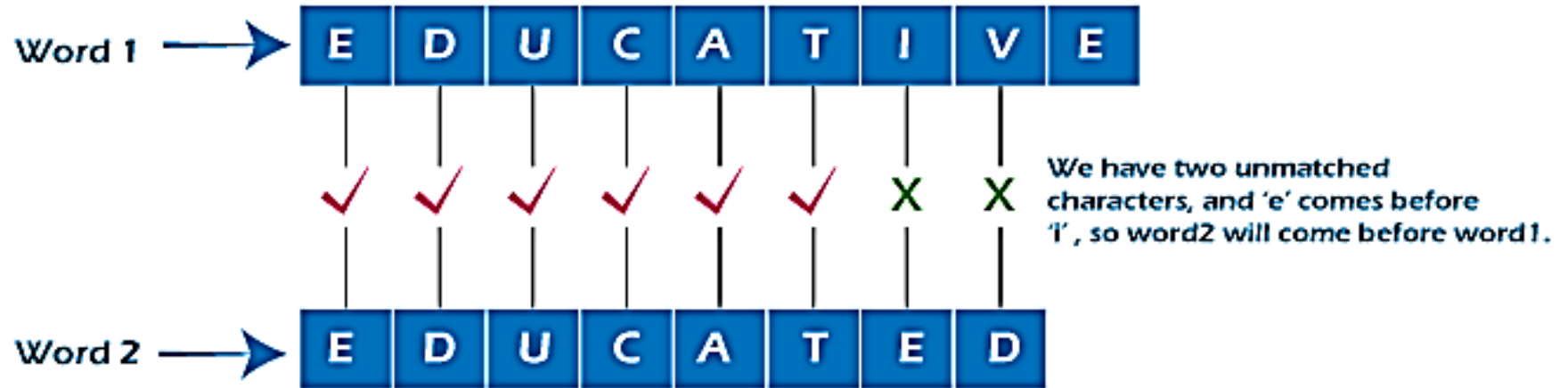
Alfabetik Sıralama

Lexicographical Order representation (with numbers comparison)

Alfabetik Sıralama

Lexicographical Order → **{ Educated, Educative }**

Lexicographical order representation, with a comparison

Örnek

- Diziler:
  - *apple* ve *apricot*
- İlk Karakterler:
  - *a* ve *a* eşit.
- İkinci Karakterler:
  - *p* ve *p* eşit.
- Üçüncü Karakterler:
  - *p* ve *r* karşılaştırılır.
  - ASCII değeri $p (112) < r (114)$,
  - *apple* *apricot*'tan önce gelir.

Taban Sıralama (Radix Sort)

- Her bir karakteri basamak değeri gibi kullanarak sıralar.
- En uzun dizginin uzunluğu bulunur.
- Sağdan başlayarak her bir karakter basamak olarak ele alınır.
- Sıralama işlemi en önemli basamaktan az önemli basamağa doğru yapılır.
- Her bir basamakta, öğeler alfabetik olarak sıralanır.

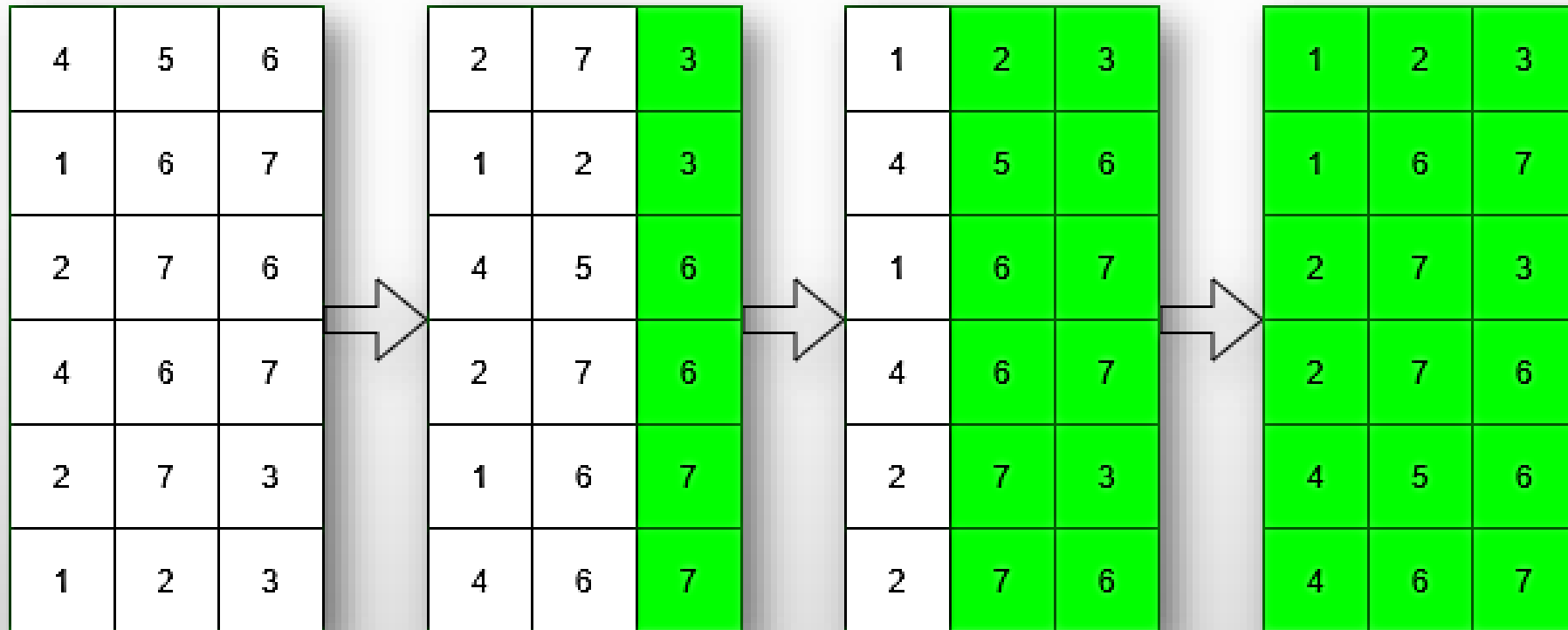

Zaman Karmaşıklığı

- En uzun dizginin uzunluğu (n) * Eleman sayısı (N)
- $O(n N)$

Radix Sort

Radix Sort

B	A	D	G	E	∅					
B	A	N	N	E	R	∅				
C	O	F	F	E	∅					
C	O	M	P	A	R	I	S	O	N	∅
C	O	M	P	U	T	E	R	∅		
M	I	D	N	I	G	H	T	∅		
W	A	N	D	E	R	∅				
W	A	R	D	R	O	B	E	∅		
W	O	R	K	E	R	∅				

Örnek

- Veri Kümesi: [170, 45, 75, 90, 802, 24, 2, 66]
- En Az Anlamlı Basamağa Göre:
  - 170, 45, 75, 90, 802, 24, 2, 66 $\rightarrow$ (0, 5, 5, 0, 2, 4, 2, 6)
  - [170, 90, 802, 2, 24, 45, 75, 66]
- İkinci Basamağa Göre:
  - 170, 90, 802, 2, 24, 45, 75, 66 $\rightarrow$ (7, 9, 0, 0, 2, 4, 7, 6)
  - [802, 2, 24, 45, 66, 170, 75, 90]
- En Anlamlı Basamağa Göre:
  - 802, 2, 24, 45, 66, 170, 75, 90 $\rightarrow$ (8, 0, 0, 0, 0, 1, 0, 0)
  - [2, 24, 45, 66, 75, 90, 170, 802]

String Parsing

Düzenli İfadeler (Regular Expressions)

- Düzenli ifadeler, metinlerde belirli örüntüleri tanımlamak ve bu örüntülere uyan kısımları eşleştirmek için kullanılır.
- Metin manipülasyonlarını gerçekleştirmek için yaygın kullanılır.
- Karmaşık metin işlemlerini otomatikleştirir.

Temel Operatörler ve Kavramlar

- `.`: Herhangi bir tek karakteri temsil eder.
- `*`: Önceki karakterin sıfır veya daha fazla tekrarını temsil eder.
- `+`: Önceki karakterin bir veya daha fazla tekrarını temsil eder.
- `?`: Önceki karakterin sıfır veya bir kez tekrarını temsil eder.
- `[ ]`: Belirli karakterlerin bir kümesini temsil eder.
- `^`: Belirtilen örüntünün dizginin başında olmasını sağlar.
- `$`: Belirtilen örüntünün dizginin sonunda olmasını sağlar.
- `( )`: Örüntülerin gruplandırılmasını sağlar ve alt ifadeleri tanımlar.

Karmaşık Operatörler ve Kavramlar

- { }: Belirli bir sayıda tekrarın belirtilmesini sağlar.
- |: Alternatif örüntüler arasında seçim yapmayı sağlar.
- \b: Kelimenin başı veya sonu gibi belirli sınırları tanımlar.
- \d: Bir rakamı tanımlar.
- \w: Bir kelimeyi tanımlar.
- \s: Boşluk karakterini tanımlar.

Düzenli İfadelerin Temelleri

- Karakter ve Metin Eşleşmesi:
  - a: Tek bir 'a' karakteriyle eşleşir.
  - abc: "abc" ile tam olarak eşleşir.
- Özel Karakterler:
  - .: Yeni satır hariç herhangi bir karakterle eşleşir.
  - \d: Bir rakam ile eşleşir (0-9).
  - \w: Bir kelime ile eşleşir (alfanümerik + alt çizgi).
  - \s: Bir boşluk ile eşleşir (boşluk, tab, yeni satır vb.).

Düzenli İfade Karakter Sınıfları

- Karakter Sınıfları:
  - [abc]: 'a', 'b' veya 'c' karakterlerinden biriyle eşleşir.
  - [a-z]: Küçük harflerden herhangi biriyle eşleşir.
  - [A-Z]: Büyük harflerden herhangi biriyle eşleşir.
  - [0-9]: Rakamlarla eşleşir.
- Tümleyen Karakter Sınıfları:
  - [^abc]: 'a', 'b' veya 'c' dışındaki herhangi bir karakterle eşleşir.
  - [^0-9]: Rakamlar dışındaki herhangi bir karakterle eşleşir.

Yinelenen Karakter ve Sayılar

- a^* : Sıfır veya daha fazla 'a' karakteriyle eşleşir.
- a^+ : Bir veya daha fazla 'a' karakteriyle eşleşir.
- $a^?$: Sıfır veya bir 'a' karakteriyle eşleşir.
- $a\{3\}$: Tam olarak üç 'a' karakteriyle eşleşir.
- $a\{2,4\}$: İki ile dört arasında 'a' karakteriyle eşleşir.

Gruplama

- (abc): "abc" ile tam olarak eşleşir ve gruplar.
- (a|b|c): 'a', 'b' veya 'c' karakterleriyle eşleşir ve gruplar.

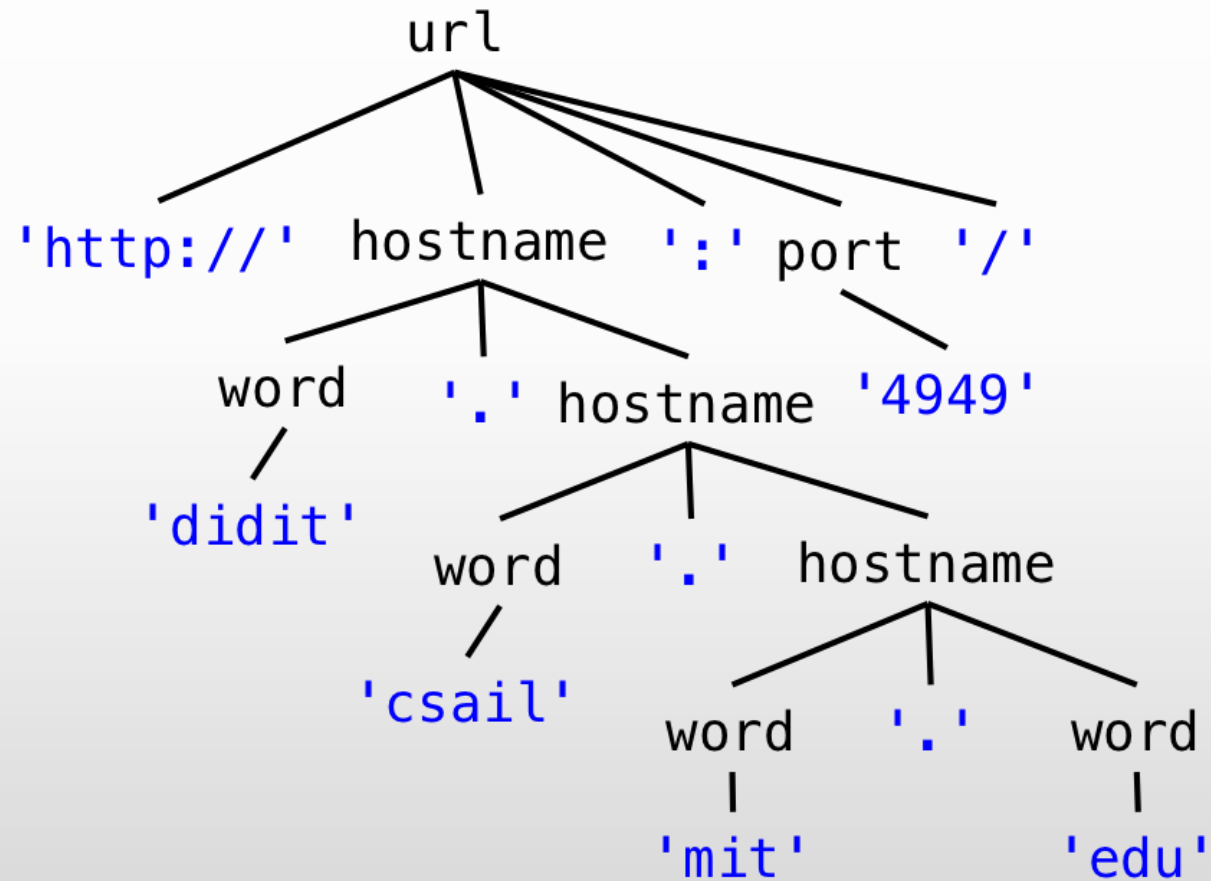

Lookahead ve Lookbehind

- $a(?=b)$: 'a' karakteri, 'b' karakterinden önce gelirse eşleşir.
- $a(?!b)$: 'a' karakteri, 'b' karakterinden önce gelmezse eşleşir.
- $(?<=b)a$: 'a' karakteri, 'b' karakterinden sonra gelirse eşleşir.
- $(?<!b)a$: 'a' karakteri, 'b' karakterinden sonra gelmezse eşleşir.

Düzenli İfadeler (Regular Expressions)

Örnek

- E-posta Doğrulama:
  - $^[a-zA-Z0-9._%+-]+@[a-zA-Z0-9.-]+\.[a-zA-Z]{2,}$$
- Telefon Numarası:
  - $^(\\+\\d{1,3}[-]?)?\\d{10}$$
- URL:
  - $^https?:\\/\\/[^\\s/$. ?#].[^\\s]*$$

Sonlu Durum Makineleri (Finite State Machines)

- Bir dizgiyi işlemek için kullanılan matematiksel modeldir.
- Bir durum kümesi;
  - başlangıç durumu,
  - girdi alfabesi ve
  - durumlar arasındaki geçişlerin kümesinden oluşur.
- Basit ve anlaşılması kolay bir modeldir.
- Karmaşık dizgi analizi problemlerini ele alabilir.

Temel Bileşenler

- Durumlar (*States*):
  - Makinenin bulunabileceği farklı durumlar.
- Alfabe (*Alphabet*):
  - FSM'nin kabul ettiği girdi sembolleri kümesi.
- Başlangıç Durumu (*Start State*):
  - İşleme başlamak için seçilen durum.
- Geçişler (*Transitions*):
  - Girdiye göre durumlar arasındaki geçişler.
- Son Durum (*Final States*):
  - Dizgi işlendiğinde olunabilecek son durumlar.

FSM Türleri

- *Deterministic Finite Automaton (DFA):*
  - Her durum ve girdi sembolü çifti için yalnızca bir geçiş tanımlıdır.
- *Non-Deterministic Finite Automaton (NFA):*
  - Bir durum ve girdi sembolü çifti için birden fazla geçiş tanımlıdır.
- *Epsilon-NFA (ϵ -NFA):*
  - Boş geçişlerin (epsilon geçişleri) mümkün olduğu NFA türü.

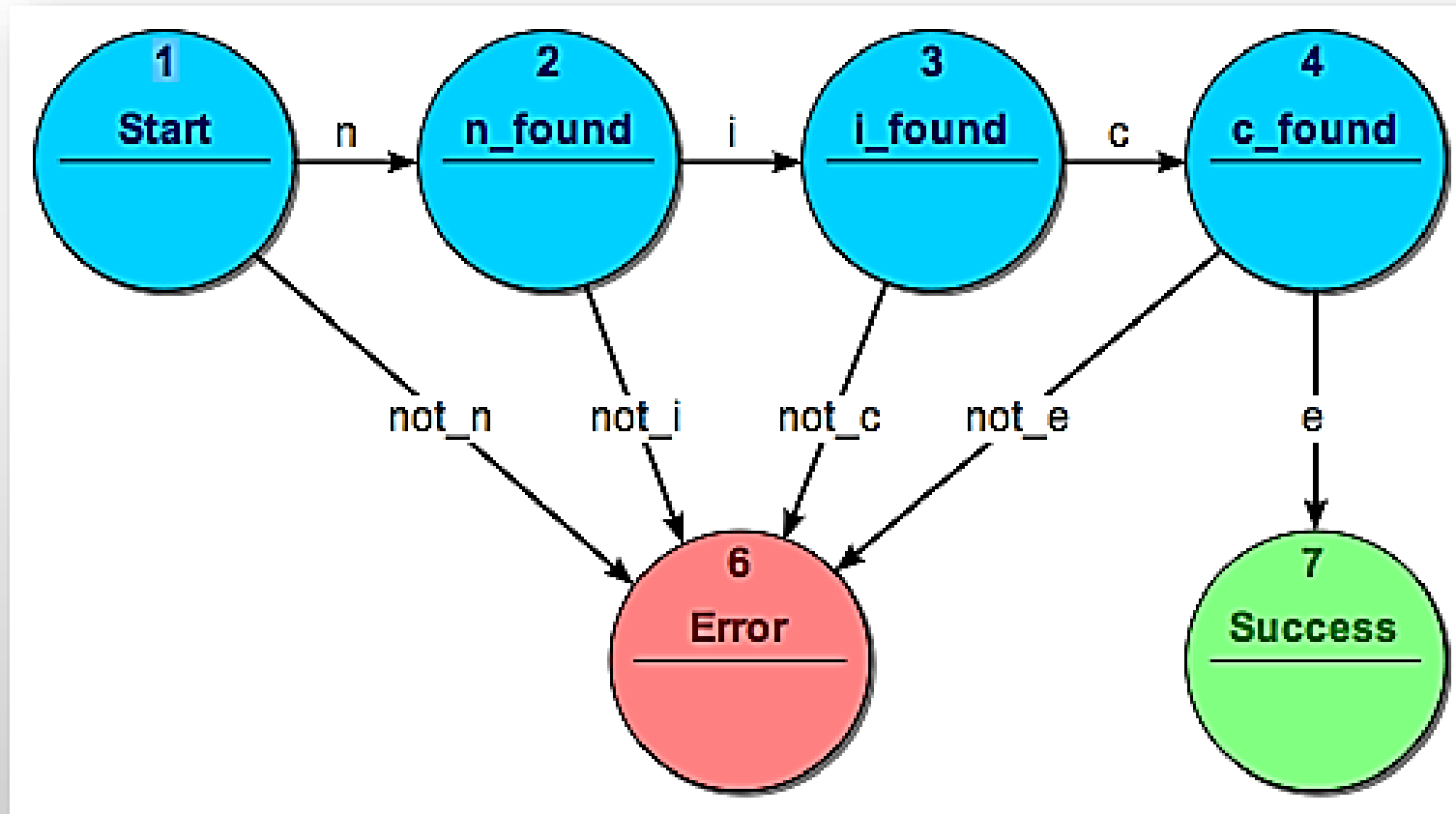

Kullanımı

- Başlangıç durumuna geçiş.
- Her bir karakter için durumların güncellenmesi.
- Dizgi tamamlandığında son durumun kontrol edilmesi.

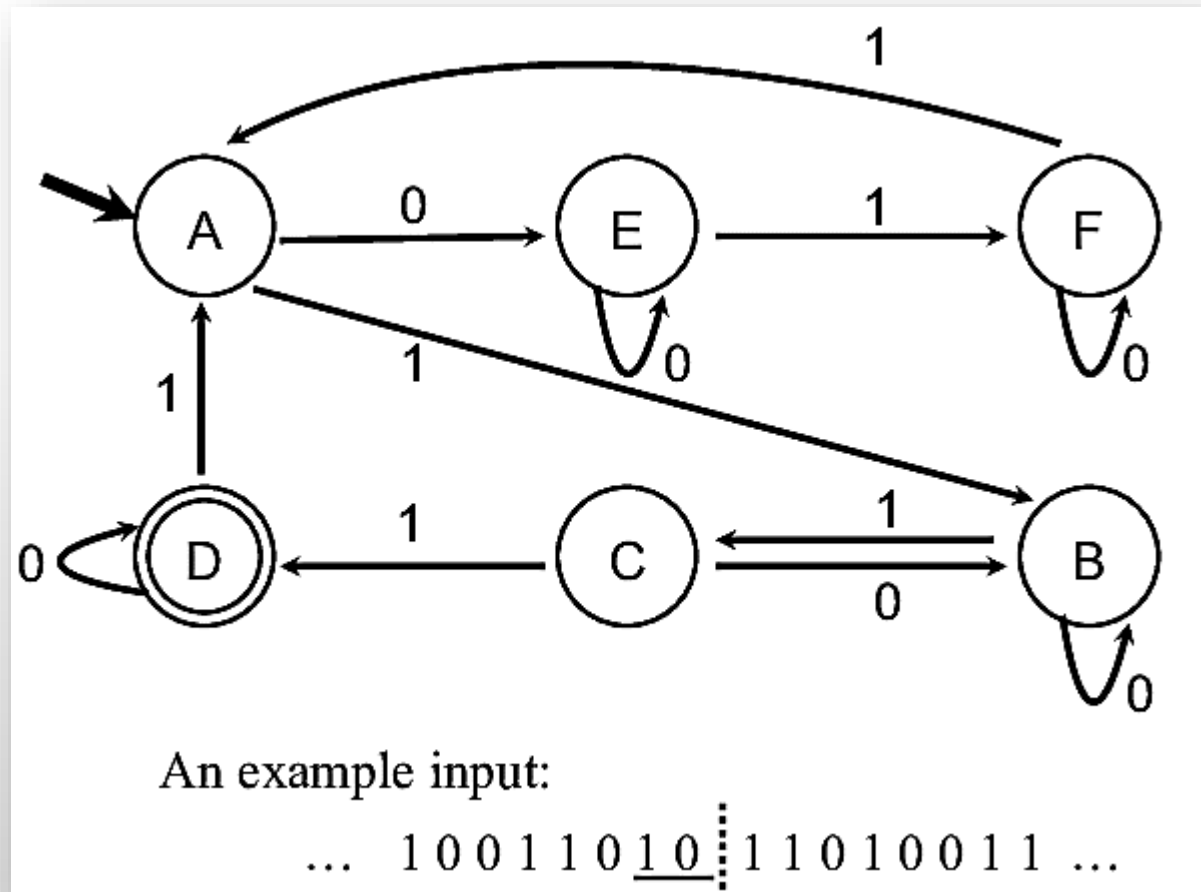

Sonlu Durum Makineleri

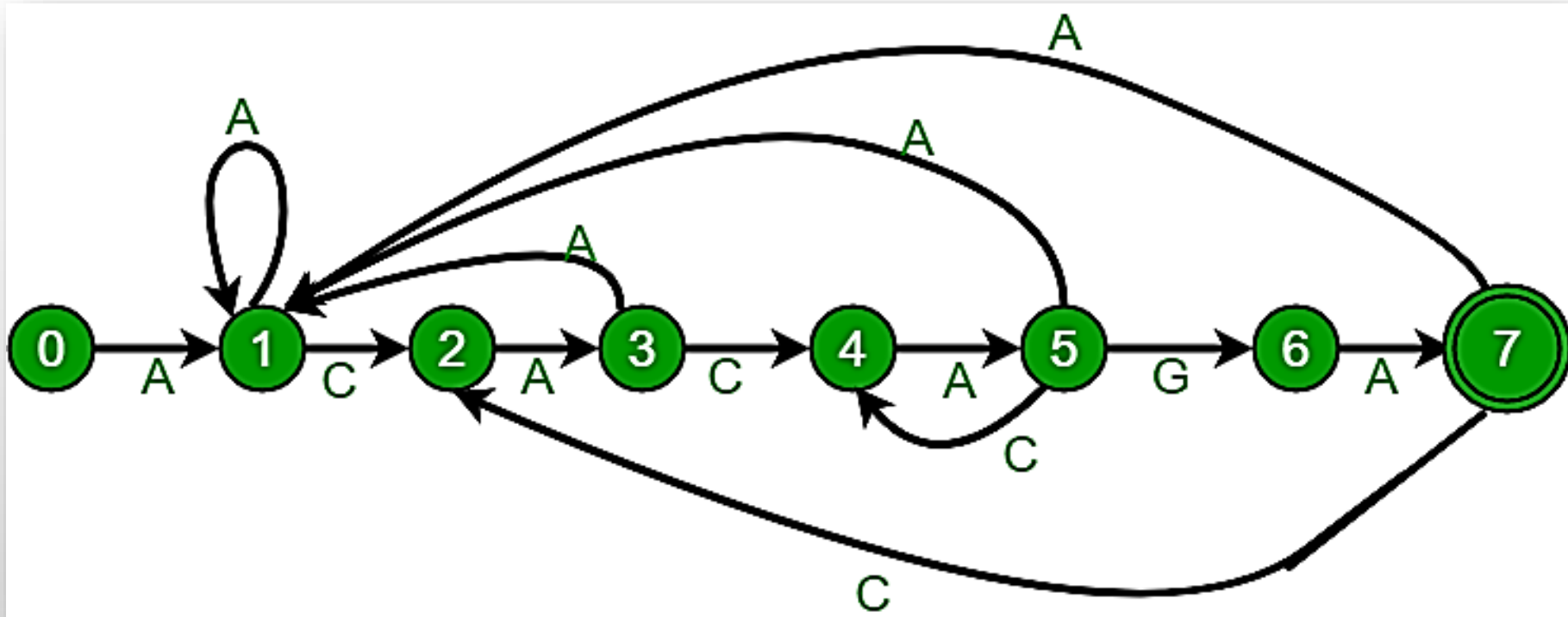

Sonlu Durum Makineleri

Sonlu Durum Makineleri

String Similarity

Levenshtein Mesafesi

- İki dizgi arasındaki farkı nicel olarak ölçen etkili bir metriktir.
- Otomatik düzeltme ve tahmin sistemlerinde kullanılır.
- İki dizgi arasındaki minimum işlem (ekleme, çıkarma veya değiştirme) sayısını belirtir.

Temel İşlemler

- Ekleme (*Insertion*):
  - Bir karakterin eklenmesi.
- Çıkarma (*Deletion*):
  - Bir karakterin çıkarılması.
- Değişirme (*Substitution*):
  - Bir karakterin başka bir karakterle değiştirilmesi.

Levenshtein Mesafesi Hesaplama

- İki dizgi arasındaki minimum düzenleme işlemi sayısı olarak hesaplanır.
- Dinamik programlama yöntemiyle hesaplanır.
- İki dizgi arasındaki karakterlerin karşılaştırılması ve işlem maliyetlerinin belirlenmesi ile yapılır.

Levenshtein

H	O		N	D	A	
H	Y	U	N	D	A	I

H	Y	U	N	D	A	I
H		O	N	D	A	

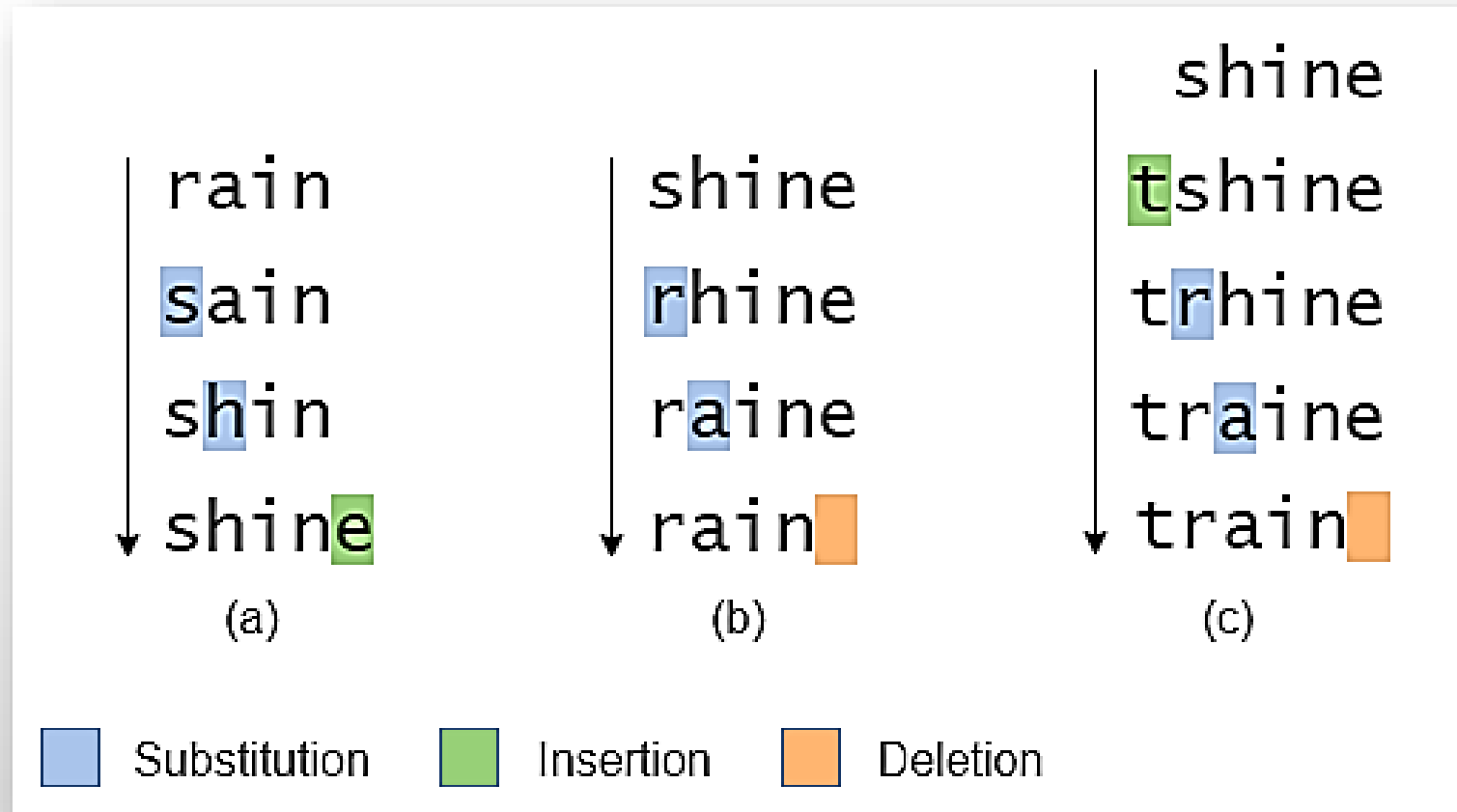
Levenshtein

	""	P	A	I	R	S
""	0	1	2	3	4	5
C	1	1	2	3	4	5
A	2	2	1	2	3	4
R	3	3	2	2	2	3
S	4	4	3	3	3	2

Levenshtein

En Uzun Ortak Alt Dizgi (LCS)

- İki dizgi içinde sıralı olarak bulunan ve mümkün olan en uzun dizgidir.
- Bu alt dizgi, dizgilerin karakter sırasını bozmaz ancak ardışık olmak zorunda değildir.
- İki dizgi arasındaki benzerlik seviyesini ölçer.
- Dinamik programlama yöntemiyle hesaplanır.
- İki dizgi arasındaki karakterlerin sıralı şekilde eşleştirilmesiyle elde edilir.

Örnek

- Dizi 1: AGGTAB
- Dizi 2: GXTXAYB
- LCS: GTAB

Dinamik Programlama Yaklaşımı

- İki boyutlu bir tablo oluşturulur.
- Her hücre, alt dizinin o noktaya kadar olan LCS uzunluğunu temsil eder.
- Tablonun sonunda LCS uzunluğu bulunur.

Algoritma

- İki dizinin uzunlukları m ve n olsun.
- $(m+1) \times (n+1)$ boyutunda bir tablo oluşturulur.
- İlk satır ve sütun sıfır ile doldurulur.
- $A[i] == B[j]$ ise, hücre değeri üst-sol köşedeki değerin 1 fazlasıdır.
- $A[i] != B[j]$ ise, hücre değeri üst veya sol hücrenin maksimum değeri olur.
- Tablonun son hücresi, LCS uzunluğunu verir.

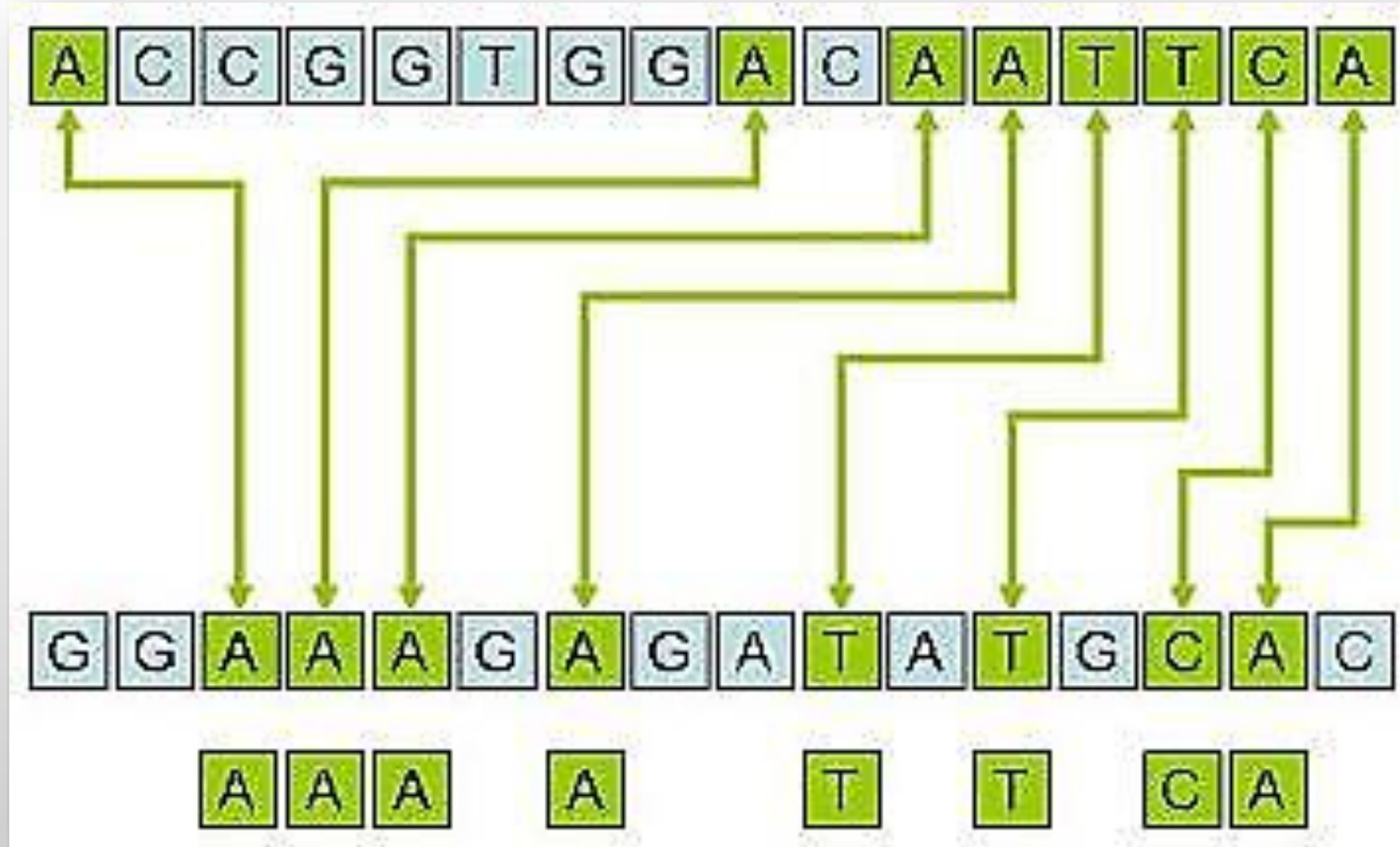
En Uzun Ortak Alt Dizi (LCS)

string 1	a	c	b	a	e	d
string 2	a	b	c	a	d	f

LCS: "acad" with length 4

En Uzun Ortak Alt Dizi (LCS)

String Transformation

Sonek Dizisi (Suffix Array)

- Bir dizginin tüm soneklerinin alfabetik olarak sıralanmış halidir.
- Her bir sonek, dizginin belirli bir konumundan başlayan bir alt dizisidir.
- Dizgi arama, sıralama, genetik dizilim analizi benzeri işlemlerde kullanılır.

Oluşturma Yöntemleri

- Brute Force:
  - Tüm sonekleri oluşturup ardından sıralar.
  - $O(n^2 \log n)$ zaman karmaşıklığına sahiptir.
- Manber-Myers Algoritması:
  - Lineer zaman karmaşıklığına sahiptir. ($O(n \log n)$)
  - Soneklerin sıralanması sırasında tekrar tekrar harf karşılaştırması yapılmaz.
- Larsson-Sadakane Algoritması:
  - Sıralama işleminde art arda soneklerin karşılaştırılması esas alınır.

Burrows-Wheeler Dönüşümü (BWT)

- Girdi dizisini yeniden düzenler.
- Aynı karakterlerin bir araya toplanmasını sağlar.
- Sıkıştırma algoritmalarının performansını artırır.
- Tersine çevrilebilir: Orijinal veri, dönüşümden geri elde edilebilir.

Uygulama Adımları

- Girdi dizgisinin tüm döndürülmüş hallerini oluştur.
- Döndürülmüş dizgileri alfabetik olarak sırala.
- Sıralanmış dizgilerin son karakterlerinden yeni bir dizgi oluştur.

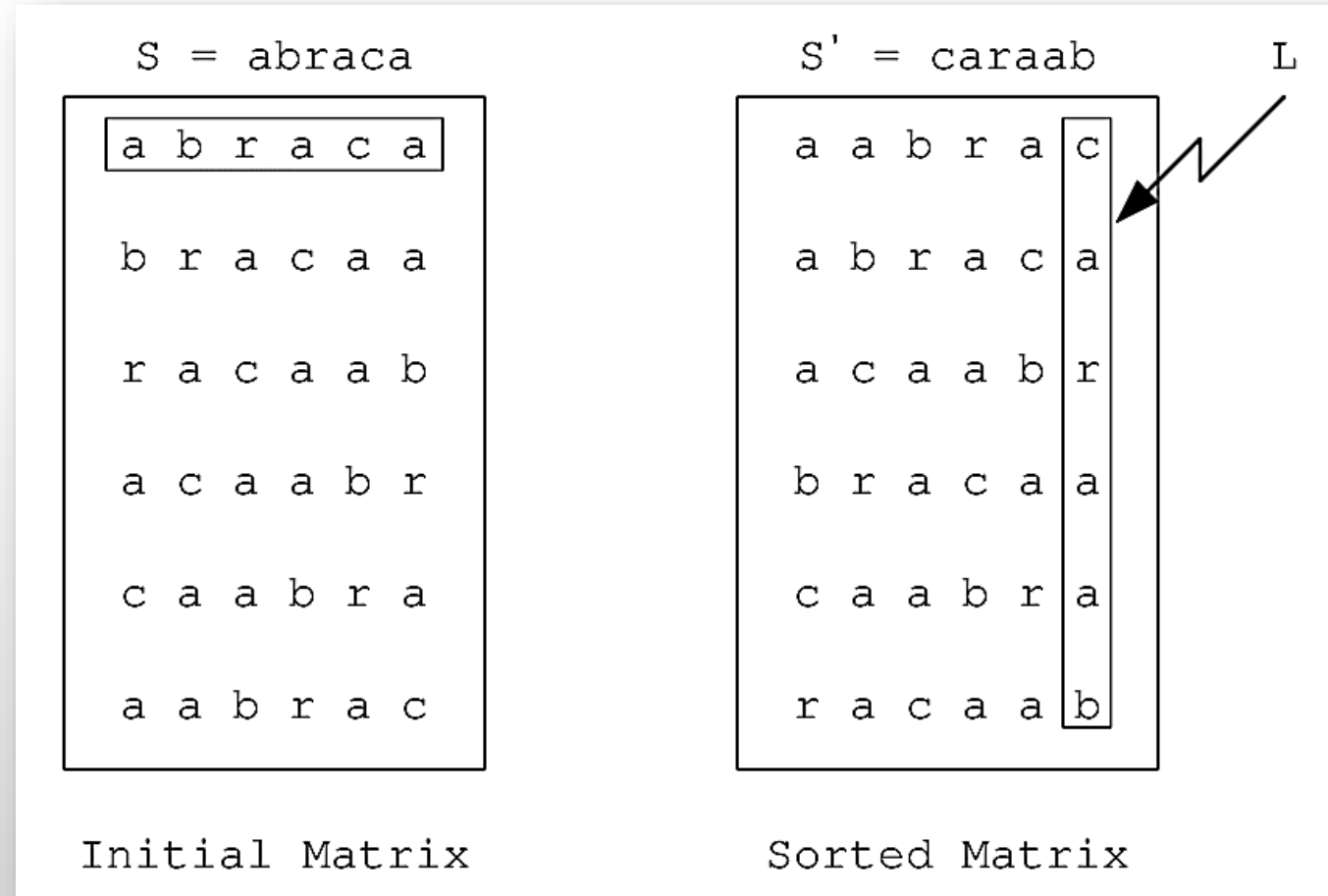

Örnek

- Girdi:
  - BANANA
- Döndürmeler:
  - BANANA, ANANAB, NANABA, ANABAN, NABANA, ABANAN
- Sıralanmış Döndürmeler:
  - ABANAN, ANABAN, ANANAB, BANANA, NABANA, NANABA
- Son Karakterler:
  - NNBAAA
- BWT Sonucu:
  - NNBAAA

Burrows-Wheeler

SON